

SEHÂVÎ VE HALK DİLİNDE DOLAŞAN HADİSLER PROBLEMİ İLE İLGİLİ ESERİ*

*Dr. Adil YAVUZ***

Abstract

Sakhawi and his Book Related with Hadiths to be Talked About Among People's Tongue

Muhammad b. Abd al-Rahman al-Sakhawi whose family originally belonged to the villiage of Sakha in Egypt, was born in Cairo in 831 a.h./1427. He had got lessons about 400 scholars.İbn Hajar showed him special interest. Because he was the foremost student of his. He had got a good place in the islamic science world in his early life.He had excelled and reputed in the hadith and history sciences. .He authored about 200 works.

One of Sakhawi's works is al-Maqasid al-hasana fi bayan kathir min ahadith al-mushtahirah ala al-alsina. It is related with hadiths to be talked about among people's tongue.A lot of handwritings of this book are in the World libraries. Sakhawi classificated the hadiths according to the reliability and memory of narrators and guided to other workings which is written in the same subject after al-Maqasid. He refer to 232 authers 314 books and other materials while he investigate the narratives. He usually don't say the results of his investigations. It is a important book in its field up till now.

* Bu makale "Sehâvî ve el-Mekâsıdu'l-hasene adlı eserinin tenkit ve tahlili "adlı yüksek lisans tezinden özetlenerek hazırlanmıştır.

** Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi.

MUHAMMED B. ABDURRAHMAN SEHÂVÎ

Yaşadığı Dönem

Muhammed b. Abdurrahman Sehâvî(831-902/1428-1497) Mısır'da yetişmiş olan bir ilim adamıdır. İnsanlar belli bir yerde, belli bir zaman diliminde doğar, büyür, yetişir ve üstlendikleri görevleri yerine getirirler. İnsanların iyi veya kötü işler yapmalarında kendi irade ve çalışmalarının öncelikli bir etkisinin olduğu inkar edilemez. Ancak bunları yapan insanın üzerinde, yaşadığı ülkenin ve zaman diliminin de izlerinin ve etkisinin olacağı göz ardı edilmemesi gereken bir gerçektir. Bu durum Sehâvî için de geçerlidir. Bu nedenle onun yaşadığı dönemdeki Mısır'ın anahatları ile tasvir edilmesi Sehâvî'nin yetiştiği çevrenin anlaşılmasına katkıda bulunacaktır.

“Hz. Ömer döneminde Amr b. As'ın fethi ile İslam topraklarına katılan Mısır'a sahabeden bir çok kimse yerleşti. Orada ilmi faaliyet tabiûn döneminde gelişti. Amr b. Haris, Yahya b. Eyyub, Hayve b. Şurayh, Leys b. Sa'd, İbn Lehîa, İbn Vehb, İmam Şafî, İbn Kasım ve arkadaşları döneminde ilim alanında ilerleme devam etti.”¹ Mısır, sırasıyla Emevilerin, Abbasilerin, Fatimilerin ve Eyyûbilerin yönetimine girmiştir. Daha sonra bu ülkede Türk ve Çerkez asıllı olan Memlûklüler(648-923/1250-1517) hükümler oldu. İlmî açıdan sahabe döneminden itibaren böyle güçlü bir temele sahip olan bu ülke, Hicaz bölgesi ile Endülüs arasında bir köprü görevi üstlenmiştir. Doğal olarak bu iki bölgedeki olaylar Mısır'ı da etkilemiştir. Mogollar 656/1258 yılında Bağdat'ı ele geçirecek Abbasi Hilafetine son vermişlerdir. Yine Endülüs'teki müslümanların geri çekilip o bölgeyi terketmeleri 892/1492 yılında noktalanmıştır. Endülüs'ün terki uzun yıllar yavaş yavaş seyrettiği için, oradan ayrılan alimler Kuzey Afrika ve Mısır gibi islam beldelerine gitmişlerdir. Bağdat'ı ele geçiren Mogollar, oradaki ilmî eserleri Dicle nehrine atmışlardır. Endülüs'te de İspanyollar, bir şehri ele geçirdince Arapları oradan çıkarıyor ve kitaplarını yakıyorlardı.² Bu gelişmelerin tabii sonucu olarak alimlerin, bu ülkeleri terkederek diğer İslam ülkelerine, bu arada Mısır'a yönelmelerine ve kendi ilmî birikimlerini oralara taşımalarına sebep olmuştur.

¹ Sehâvî, Muhammed b. Abdurrahman, el-İ'lân bi't-tevbih li men zemme't-tarih, Beyrut, 1983, s.138.

² Mekrem, Abdulâl Salim, Celaluddîn es-sûyûtî ve eseruhu fid-dirâsâti'l-lugaviyye, Beyrut, 1989, s.35

Sehâvî'nin yaşadığı dönemde Mısır'ı yöneten Memlûklülerin(648-923/1250-1517) “ resmi yazışma dili Arapça, ordu ve saray dili Türkçe idi.”³ “ Memlûklüler döneminde Mısır, ilmî yönden büyük bir gelişmeye sahne olmuştur. Bu devirden kalma muazzam edebî eserler, her biri ciltler tutan tarihler, dinî ilimlerle ilgili dev eserler ve ansiklopediler bunun en güzel örnekleridir...Zahir Baybars(658-676/1260-1277) devrinden itibaren ilmî faaliyetler gittikçe kuvvetlenmiş ve Ezher Camii etrafında âdetâ küçük bir ilim şehri teşekkül etmiştir. Pek çok Memluk sultanı, kalede haftada birkaç defa ilim meclisleri topluyordu. ⁴ Memlûklü yöneticileri, “hadis medreseleri ve külliyesi kurdular. Bu gaye ile uzak beldelerden alimler getirttiler. Bu dinî ve ilmî müesseselere pek çok mal vakfettiler”.⁵ “ Sultanlar, öğrencilerle beraber ders halkalarına katıldılar.Alimlere, hadis imamlarına öğrencilik yaptılar, hadisleri senetleriyle beraber öğrendiler. Hatta bazıları kendilerinden hadis ilmi alınacak seviyede (hadis) hafızı oldular. Zahir Berkuk(784-796/1382-1394), Ekmelüddin Baberti'den fıkıh öğrendi. Sahihayn'ı rivayet eden hadisçilerdendi. (Yine Memlûklü sultanlarından) Müeyyed (824/1421) Sahih'i Sirâc Bulkînî'den rivayet ederdi. Hatta Hafız İbn Hacer(852/1448), Müeyyed'den hadis dinlemiştir”⁶.O dönemde “medreseyi yaptıran sultan veya emir, bu kurumun hizmete devamını temin edecek mali kaynağı sağladıktan sonra, başta tefsir, hadis, fıkıh, edebiyat, tıp ve arap dili olmak üzere çeşitli sahalarda yazılmış kitaplardan müteşekkil bir kütüphane de kuruyordu”⁷.

Hadis ilmine hizmette büyük alimler yetiştirerek pay sahibi olan ülkeler hakkında Ebu Zehv şöyle demektedir:” Tüm asırlarda övgüye layık bir üstünlüğü olan Kuzey Afrika ülkelerini saymazsak, hadis ilmi faaliyetlerinde nöbetleşe görev üstlenen iki büyük ülke görürüz, Mısır ve Hind. Bağdat'ın Mogol işgaline uğramasından sonra Mısır şehirlerinde hadis ilimlerinin geliştiğini ve bundan itibaren üç asır boyunca Mısır'ın alimlerle ve ilimle dolup taşıdığını görmekteyiz”⁸. Bağdat'ın 656/1258 yılında işgal edildiğini ve Sehâvî'nin(831-902/1428-1497) yılları arasında yaşadığını göz önüne alırsak, Sehâvî'nin işaret edilen üç

³ Yeni Türk Ansiklopedisi, I-VIII, İstanbul, 1985, VI, 2286

⁴ Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, I-XIV, İstanbul, 1986-1989, VII, 41

⁵ Ebu Zehv, Muhammed, el-Hadis ve'l-muhaddisün ev inâyetü'l-ümme'ti'l-islâmiyye bi's-sünneti'n-nebeviyye, Kahire, 1959, s.439.

⁶ Age., 439, 440

⁷ Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, VII, 42.

⁸ Ebu Zehv, age., s.438 ;Koçkuzu, Ali Osman, Hadis İlimleri ve Hadis Tarihi, İstanbul, 1983, s.353.

asrın son dönemlerinde, yani Mısır'da hadis ilimlerinin en parlak olduğu bir dönemde yetiştiğini görürüz. Müellifimiz Sehâvî'nin yaşadığı dönem ve ülkenin bu genel tasvirinden sonra kısaca kendisini tanımaya çalışalım.

Doğumu

Sehâvî, h.831/1428 yılının Rebiulevvel ayında Kahire'de Şeyhulislam Bulkîni'nin medresesinin yakınındaki Bahauddîn mahallesinde doğmuştur.⁹ Dört yaşlarındaiken, babasının satın aldığı ve daha sonra hocası olacak olan İbn Hacer'in evinin yakınındaki bir eve taşındılar.¹⁰ Sehâvî'nin nisbet edildiği Sehâ, dedesi Muhammed b. Ebu Bekr'in doğum yeridir. Mısır'ın Garbiye kazasına bağlı küçük bir kasaba olup, Sehâvî lakabıyla anılan ulemadan birkaç tanesinin * adıdır¹¹.

Sehâvî'yi ilim âleminde tanıtan, şüphesiz onun bilgisi ve yazdığı kıymetli eserleri olmuştur. Bunda kendisinin ders aldığı hocalarının etkisi ve katkısı inkar edilemez. Bu sebeple, hocalarının en meşhur olanlarını kısaca tanıtmak istiyoruz.

Hocaları

Sehâvî(831-902/1428-1497), küçük yaşlarda büyük muhaddis İbn Hacer(852/1448)'den istifade etmeye başlamıştır. "Babasıyla beraber geceleri İbn Hacer'den pek çok hadis dersi dinlemiştir.Onunla ilk karşılaşması h.838 yılında olmuştur... Sonra onun ilim meclislerine devam etmiştir"¹². "Hadis ilminde üstadı İbn Hacer'den önemli ölçüde istifade etmiştir. Ondan en fazla ilim öğrenen kişi olmuştur.Evlerinin yakın olması bu konuda kendisine yardım-

⁹ Sehâvî, Muhammed b. Abdurrahman, ed-Dav'u'l-lâmi' li ehli'l-karni't-tâsi', I-XII, Kahire, 1354, VIII, 2; İbn İmâd Hanbelî, Ebu'l-Felâh Abdulhayy, Şezerâtü'z-zeheb fî ahbâri men zeheb, I-VIII, Beyrut, ts, VIII, 15. Şevkânî, Muhammed b. Ali, el-Bedru't-tâli' bi mehâsin men ba'de'l-karni's-sâbi'I-II, Beyrut, ts, II, 184; Ferruh, Ömer, Meâlimü'edebi'l-arabî fi'l-asri'l-hadis, I-III, Beyrut, 1985, III, 890.

¹⁰ Sehâvî, age., VIII, 2

* Sehâvî nisbeti taşıyan diğer bir alim; Alemüddin Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed Sehâvî(643/1245)'dir. Kahire'de doğmuş, Şam'da vefat etmiştir.Nahivci ve kıraat alimi olup, Şerhu mufassali'z-zemahşerî adlı eseri meşhurdur. (bkz.Atiyyetullah, Ahmed, el-Kâmûsu'l-islâmî, I-IV, Kahire, 1963, III, 280;Zeydan, Corci, Târihu'l-âdâbi'l-lugati'l-arabiyye, I-IV, Beyrut, 1973, III, 178;Ma'lûf, Luis, el-Müncid, (fi'l-a'lâm), Beyrut, 1973, s.352. Muhammed b. Ebu Bekr Sehâvî ise, yaklaşık olarak h.900 yıllarında vefat etmiş olup, en-Nâzar ve'l-hikâyât adlı bir eseri vardır(bkz. Zeydan, age., III, 178).

¹¹ Şemseddin Sami, Kâmûsu'l-a'lâm, I-IV, İstanbul, 1311, IV, 2539.

¹² Sehâvî, age., VIII, 5.

cı olmuştur. Bu yüzden onun anlattığı dersleri nadiren kaçırmıştır”¹³. “ On dan ders almayı terkederek başka bir alime gitmemiş, uzak yerlere yolculuk yapmamıştır. O, vefat edene kadar hacca gitmediğine işaret etmiştir. Bu dönemde sadece Mısır’da olan veya Mısır’a gelen alimlerden – üstadı ile beraber olduğu vakitlerin dışında- hadis koleksiyonlarını ve cüzlerini okuyarak dinleyerek ilim almıştır. Hadis dinleme ve rivayeti yönünden, muasırlarının en üstünü olmuştur. Sehâvî, hocasının vefatından sonra Haremeyn bölgesindeki alimlerden de istifade edebilmek amacıyla hacca gitmeye karar vermiştir. Haremeyn’den sonra, Düsûk, Raşîd, Mansûra, Halep, Beytü’l-Makdîs, Halîl, Nablûs, Dımaşk, Hama, Humus, ve Trablus gibi bir çok beldeyi dolaşarak yüz kadar alimle de görüşerek bilgi alış verişinde bulunmuştur”¹⁴.

İbn Hacer’den “ Elfiyye ve şerhini, başından bir kısmı hariç İbn Salah’ın Ulûmu’l- hadîs’ini, rical ilmi ile ilgili eserlerinin çoğunu, et-Takrîb’in dörtte üçünü, Lisânu’l-mîzan’ı, Fethu’l-bâri’nin çoğunu, Tahrîru’l-mesâbih’i, Ta’lîku’t-ta’lîk’ı, el-İsâbe’nin mukeddimesi’ni...okumuştur. Ders okutma ve eser telifi konusunda icazet vermiştir”¹⁵. İbn Hacer ailesi ile Sehâvî arasında samimi bir diyalog oluşmuştur. Nitekim Sehâvî, İbn Hacer’in hem hanımı için hem de oğlu Bedreddin için birer kırk hadis derlemesi yapmıştır¹⁶. Hadis ilmi açısından Mısır diyarının oldukça verimli olduğu bir dönemde yetişen Sehâvî’nin, sadece İbn Hacer’den aldığı bilgilerle yetiştiği düşünülmemelidir. Hocası vefat ettiğinde 21 yaşında olan Sehâvî, elbette başka alimlerden de istifade etmiştir. Biyografisi ile ilgili olarak verilen bilgiler de, bunu teyit etmektedir.

Sehâvî’nin bir diğer hocası, Buhârî(h.256)’nin Sahîh’inin önemli şarihlerinden Mahmud Bedruddin Aynî(762-855/1360-1451)’dir. O da, İbn Hacer gibi büyük muhaddis Zeynüddin Irâkî(806/1403)’den istifade etmiştir¹⁷. Sehâvî böylece biri şafîî diğeri hanefî olan iki büyük alimden (ikisi arasındaki ilmî rekabet sebebiyle de) oldukça istifade etmiş olmalıdır. Bir çok ilim dalında üstat olan Kemalüddin İbn Hümam(788-861/1386-1457) da Sehâvî’nin hoca-

¹³ Ayderûsî, Muhyiddin Abdulkadir, Târihu’n-nûri’s-sâfir an ahbâri’l-karni’l-âşir, Beyrut, ts, 18.

¹⁴ Bkz. Sehâvî, age., VIII, 7, 8, 9.

¹⁵ Sehâvî, age, VIII, 6; Ayderûsî, age., 18-19.

¹⁶ Bkz. Sehâvî, age, VIII, 15. Sehâvî, İbn Hacer’in biyografisi için de, el-Cevâhir ve’-d-dürer fi tercemeti şeyhi’l-islâm ibn hacar, (Kahire, 1986) adlı bir eser kaleme almıştır(bkz. Age, VIII, 17).

¹⁷ Bkz. Bilmen, Ömer Nasuhi, Hukukî İslâmiyye ve Istilahatı Fıkhiyye Kamusu, I-VIII, İstanbul, ts., I, 339.

larından birisidir¹⁸. Meşhur Celâleyn Tefsir'inin müelliflerinden Celalüddin Muhammed b. Ahmet Mahallî(791-874/1389-1469) de Sehavî'nin ders aldığı kişiler arasındadır¹⁹. Sehâvî'nin, dört yüzden fazla alimden ders aldığı kaydedilmektedir²⁰. Bu kadar çok sayıdaki hocanın her birinden uzun süre ayrı ayrı ders aldığı düşünülmemelidir. Uzun süreli ders aldığı hocalarının yanısıra, birkaç defa görüşüp bilgi aldığı alimlerin de bu sayıya dahil edilmiş olma ihtimali yüksektir. Özellikle hocalarını bir eserde toplayan bazı müellifler böyle bir üslubu takip edebilmektedirler. Sehâvî, kendilerinden ders aldığı hocaları hakkında üç cildlik, Buğyetü'r-râvî fi men ahaze anhu's-sehâvî adlı bir eser kaleme almıştır²¹. Yazma veya matbu olarak göremediğimiz bu eserle ilgili daha fazla bir değerlendirme yapmamız mümkün değildir. Sehâvî'nin ansiklopedik rical kitabı ed-Dav'u'l-lâmi'inde tanıttığı tüm hocalarının tamamına yer verilmesi bu makale hacmini oldukça artıracığı için meşhur olan bu birkaç hocasına işaret etmekle yetiniyoruz.

Buhârî'nin Sahîh'inin iki önemli şarihine öğrencilik yapan Sehâvî, aynı zamanda Sahîh'in bir diğer şarhi olan Ahmed b. Muhammed Kastallânî (923/1517)'nin de arkadaşıdır. Kastallânî, Sûyûtî ile Sehâvî arasındaki rekabette²², Sehâvî'nin yanında yer almıştır. Üç önemli şarihin bu dönemde yetişmesi ve Sehâvî ile yakınlığı onun için ilmi yönden ciddi bir fırsat olmuştur. Buhârî'nin Sahîh'i üzerine yapılan çalışmalarda birinci sırayı atmış müellifle Suriye, ikinci sırayı ellidokuz müellifle Mısır aldığı gibi Sahîh üzerine en çok şerh yazılan asır, elliüç eserle h.IX asırdır²³ Bu, Sehâvî dönemi Mısır diyarının, hadis ilmine verilen önemi göstermesi açısından oldukça anlamlıdır. Sehâvî, sadece İbn Hacer'in hanımı ve oğlu için değil, hocalarından Emînüddîn Aksarâyî(h.880), Muhibbüddîn b. Şihne(h.890), Takıyyüddîn Kalkaşendî(h.867), Zeynüddîn b. Müzhir(h.893), Şerafüddîn Münâvî(h.871) ve Kemalüddîn b. Hümâm(h.861) içinde birer kırk hadis mecmuası derlemiştir.²⁴ Bu eserleri, hocalarının hadiste iyi bir seviyeye gelen öğrencilerinden bir hatıra

¹⁸ Sehâvî, bu hocasının biyografisi için, el-İhtimâm bi tercemeti'l-kemâl ibni'l-hümâm adlı bir eser yazmıştır.(bkz.Meşhur b. Hasan Âl Selman ve Ahmed eş-Şukayrât, Müellifâtü's-sehâvî, Beyrut, 1419/1998, s. 48.

¹⁹ Sehâvî, age, VII, 39, 41.

²⁰ Bkz. Sehâvî, age, VIII, 7 ; İbn İmâd, age., VIII, 15; Yusuf Serkis Elyan, Mu'cemu'l-mahtûtâtî'l-arabiyye ve'l-muarrabe, I-II, Mısır, 1928, II, 1013.

²¹ Bkz. Sehâvî, age., VIII, 17; Meşhur b. Hasan Âl Selman, ve Ahmed eş-Şukayrât., age., s.54

²² Sehâvî, el-Mekâsîd (Abdulvehhâb Abdullatîf'in mukaddimesi), s.17

²³ Bkz. Sandıkçı, S. Kemal, Sahîh'i Buhârî Üzere Yapılan Çalışmalar, Ankara, 1991, s.159.

²⁴ Bkz. Meşhûr b. Hasan Âl Selman, ve Ahmed eş-Şukayrât., age, s.34-37.

değeri taşıması veya Sehâvî'nin öğrencisi olduğu hocalarına takdim ettiği birer risale olarak değerlendirilebilir.

Tesbit edebildiğimiz kadarıyla Sehâvî, ilki üstadı İbn Hacer'in vefatından sonra olmak üzere, ayrıca h.870, 885, 892, ve 896 yıllarında (toplam beş defa) hacca gitmiştir. Bazen hacdan hemen dönmeyerek iki üç yıl Haremeyn'de kaldığı da olmuştur²⁵. Bu kendisine, orada olan veya oraya gelen alimlerle görüşme imkanı vermiştir. “ Sehâvî'nin kendileriyle görüştüğü, fıkıhçıların, hadisçilerin...ediplerin ve şairlerin sayısı, bin ikiyüz kişi kadardır”²⁶ denilmesi, onun aktif bir ilmî çalışma içinde olduğunu göstermektedir. Ancak bu görüşmelerin hepsinin uzun süreli müzakereler halinde olduğu da düşünülemez. Bu tür rakamlarda, biyografik eser kaleme alan bazı müelliflerin, biraz mübalağaya kaçtıkları bir gerçektir.

Sehâvî ile muasırı olan Suyûtî(911/1505) arasında ciddi bir ilmî rekabet ve çekişme yaşanmıştır. Bu iki büyük ilim adamı arasında cerayan eden olayı, ana hatları ile tasvir etmek istiyoruz.

Sehâvî – Suyûtî Rekabeti

Sehâvî(902/1497)'nin hocaları İbn Hacer(852/1448) ile Aynî(855/1451) arasında olan ilmî rekabetin²⁷ bir benzeri de onunla muasırı Celâlüddîn Sûyûtî((911/1505) arasında olmuştur. Ed-Dav'u'l-lâmi'inde Sûyûtî hakkında “ Suyûtî, h.849 yılı Recep ayında doğmuş olup annesi Türk asıllı bir cariye idi...O, beni şiir ve nesir yazarak –başka yerde de açıkladığım gibi methetti”²⁸ diyen Sehâvî, aralarındaki kırgınlığın ne zaman nerede ve nasıl oluştuğu hakkında bir bilgi vermemektedir. Sehâvî'nin Suyûtî'yi eleştirdiği konular şöylece sıralanabilir:

- a. Mahmudiye Kütüphanesi'ndeki muasırı olmayan önceki alimlerin eserlerinden bazılarını, biraz değiştirip takdim ve tehir yaparak kendine nispet etmiştir.
- b. Kendisinin yedi ilim dalında (tefsir, hadis, fıkıh nahiv, meâni, beyan bedi') derya gibi ilimle rızıklandırıldığını belirtmiştir.

²⁵ Sehâvî, el-Mütekellimûne fi'r-ricâl (Naşir Ebu Gudde'nin verdiği bilgi) s.90.

²⁶ Atıyyetullah, Ahmet, age., III, 279.

²⁷ “ Aynî'nin Hadis Kültüründeki Yeri” adlı doktora tezi (Ankara, 1987) hazırlayan Talat Sakallı, “ İbn Hacer- Aynî Çatışmasının Buhârî Şerhlerindeki Tezahürü” adlı bir makale kaleme alarak, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi(sy.III, Kayseri, 1989, s347-361)'nde yayınlamıştır.Konu ile ilgili geniş bilgi için bu iki çalışmaya bakılabilir.

²⁸ Sehâvî, ed-Dav'u'l-lâmi', IV, 65, 66.

- c. İctihad için gerekli olan ilimi tamamladığını söylemiştir.
- d. Onun hesabı (matematiği) bilmemesi ahmaklığının güçlü bir delilidir.Çünkü ilim erbabı onu, zeka ilmi olarak vasıflandırmıştır.
- e. Kitaplarının üçyüzü geçtiğini söylemiştir. Halbuki onlardan bazıları bir varak veya bir kitap formasından azdır.
- f. Üstat İbn Hacer'in eserlerinden intihal yapmıştır: Bu konuda Suyûfî'nin Lubâbu'n-nukûl fî esbâbi'n-nuzûl, Aynu'l-isâbe fî ma'rifeti's-sahabe, en-Nüketü'l-bedâât ale'l-mevzûât, el-Müdreç ile'l-müdreç, Tezkiratü'l-mu'tesiye bi men haddese ve nesıye, Tuhfetü'n-nâbih bi telhîsi'l-müteşabih, Mâ ravâhu'l-vaûn fî ahbâri't-taûn, Cüz'ün fî menâkıbı beni'l-abbâs, Cüz'ün fî esmâi'l-müdellesîn, Keşfu'n-nikâb ani'l-elkâb, Neşru'l-abîr fî tahrîci ahâdisi's-şerhi'l-kebîr adlı eserlerini örnek veren Sehâvî, "keşke intihal yaparken değiştirmeyip asli şekliyle aktarmış olsaydı daha faydalı olurdu" demektedir.
- g. İmâm Şafî'nin Müsned'ini, Kumsî'ye bir günde okuduğunu söylerken, Kumsî bu eserden bir bölümün eksik kaldığını söylemiştir.
- h. İlim erbabıyla içli dışlı olmadığından ve onların ilmî müzakerelerine katılmadığından, bulduğu eserlerden işine geldiği gibi alıntı yaptığı için pek çok hata yapmıştır.
- i. Annesine karşı kibirli davranmış, annesi ondan şikayetçi olmuştur²⁹.

Suyûfî ise Sehâvî'yi şöyle tanıtmaktadır : "Ona hadis ilmi sevdirdi. Mısır, Şam ve Hicazlı alimlerden bir çok ilim öğrendi. Çok hata yapmakla beraber hadis tahrîc etti. Hadis dışındaki ilim dallarını iyi bilmez. Sonra, kendini tarih ilmine verdi. İnsanların kişiliklerine dil uzattı. O, böyle yapmakla cerh ve ta'dil yaptığını zannetti. Bu apaçık bir cehalet ve Allah'a iftiradır. Bilakis büyük bir günah işlemiştir. Onun biyografisi konusunda söylediklerine iltifat edilmez"³⁰. Suyûfî'nin, Sehâvî'yi ayrıca eserlerinin çoğunun hadis ilminde olması, fakîh olmaması, fıkîh usulü ve ictihad için gereken ilimleri bilmemesi gibi ithamlarla

²⁹ Sehâvî, age., IV, 68 ; Şevkânî, Muhammed b. Ali, el-Bedru't-tâli' bi mehâsin men ba'de'l-karnî's-sâbi'l-II, Beyrut ts., I, 331-333.

³⁰ Suyûfî, Celalüddin Abdurrahman b. Ebu Bekr, Nazmu'l-ıkyân, (nşr.Filip Hitti) Beyrut, ts., s152.

da eleştirdiği belirtilmektedir³¹. Bu iddialarda, karşılıklı rekabet ve çekişmenin etkisi olduğu açıktır. Nitekim bazı ilim adamlarının konu ile ilgili tespitleri bunu teyit etmektedir. Bunlara işaret ettikten sonra, Suyûtî'ye yöneltilen eleştirilere verilen cevaplara da yer verilecektir.

Suyûtî'yi dil bilimleri açısından araştırma konusu yaparak inceleyen Abdülâl Salim Mekrem, Onun Sehâvî'yi eleştirmesini şöyle değerlendirmektedir: “Suyûtî'nin Sehâvî'ye yönelttiği bu eleştirilere son derece taaccüb ediyoruz. O, bu sözlerini söylerken bir etki altında kalmış, kalemini muasırının kişiliğine saldırmaktan koruyamamıştır. Sehâvî'yi eleştirirken onun hak yoldan ayrıldığını gösteren hiçbir ilmi delil ortaya koyamamıştır. Öyle görünüyor ki, muasırını tenkit ederken, onun kendisine yönelttiği ciddi eleştirilere karşılık vermektedir”³². Tedrîbu'r-râvî'nin muhakkiki Abdulvehhab Abdullatif, Sehâvî-Suyûtî rekabeti konusunu şöyle değerlendirmektedir: “Sehâvî, hadis, isnad ve rical ile ilgili bilgiler, ilel ve tarih konusunda imamdır. Dönemindeki hiçbir kimse ona bu konularda denk olamaz. Bu sebeple, Onun hadis ve hadis ilimlerindeki görüşleri, Suyûtî'nin görüşlerine tercih olunur. Bu alandaki eserleri muhakkiklerin müracaat kaynağıdır. O, üstadı İbn Hacer'in vârisidir³³. Bu tespit, makalemizin konusu Sehâvî ve onun hadis ilmi ile ilgili bir eseri olduğu için önemlidir.

Sehâvî'nin, Suyûtî'ye yönelttiği eleştiriler özetle şöyle cevaplandırılmıştır : Başkalarının eserlerini biraz değiştirerek aktarması, kendine nispet etmesi tuhaf değildir. Çünkü bu, eser yazarların usulüdür. Kendinden öncekilerin eserlerini alır, özetler, açıklar veya ona itiraz eder³⁴. O, söz konusu yedi ilim dalının çoğunda imamdır, söz sahibidir, O mutlak ictihadın ehlidir³⁵. Hesabı iyi bilmemesi, zekasının zayıflığına delalet etmez. Bir çok ilimle uğraşan kimsenin, tek ilim dalı üzerinde yoğunlaşan kimse gibi ihtisas sahibi olamayacağı herkesin bildiği bir durumdur³⁶. Suyûtî üçyüzden fazla kitabının olduğunu söylemiştir, üçyüz cild eserinin olduğunu söylememiştir, bir varağa bile kitap denilebilir³⁷. Söz konusu eserlerin yazılması için onun ehliyeti yeterliydi. Sonra gelenin, tarihi

³¹ Suyûtî, *Tedrîbu'r-râvî fi şerhi takrîbi'n-nevevî*, 2.bs., Beyrut, 1979, (mhk. Abdulvehhab Abdullatif'in mukaddimesi) s.2.

³² Mekrem,, *es-Suyûtî ve eseruhu fi'd-dirâseti'l-lugaviyye*, Beyrut, 1989, s.96-97.

³³ Suyûtî, *age.*, (Abdullatif'in mukaddimesi), 28.

³⁴ Şevkani, *age.*, I, 333.

³⁵ Suyûtî, *age.*, (Abdullatif'in mukaddimesi), s.23.

³⁶ Şevkânî, *age.*, I, 332-333.

³⁷ *Age.*, I, 333.

olaylarla ilgili olarak önce gelenlerden yardım alması zaruridir³⁸. Suyûtî'nin eserlerindeki tashif ve hataların, eserleri çoğaltan müstensihlerin dikkatsizliklerinden ya da başkasının eserlerinin ona nisbet edilmesinden kaynaklanması da muhtemeldir.³⁹ Annesi, Suyûtî'den sonra vefat etmiş olup, oğlunun kabrinin üzerine bir türbe yaptırmıştır. Bu annesinin ondan razı olmasının bir sonucudur⁴⁰. Bu müdafaanın haklı yönleri vardır. Ancak bir varaklık bir çalışmaya bile kitap denilebileceğinin söylenmesi pek de haklı görülemez.

Sehâvî-Suyûtî rekabeti, “ölüm aralarını ayırana kadar devam etmiştir”⁴¹. Hatta bu rekabet, birine Sehâvî'nin, diğerine ise Suyûtî'nin önderlik ettiği iki ekolün oluşmasına sebep olacak kadar genişlemiştir⁴². Bu özet tespitlerden sonra, kısa bir değerlendirme yapmak gerekirse şunlar söylenebilir : Sehâvî ve Suyûtî, dönemlerinde ve sonraki asırlarda etkileri görülen iki büyük ilim adamıdır. Genel itibariyle çeşitli ilim dallarında Suyûtî'nin, hadis ve hadis bilim dallarında ise Sehâvî'nin otorite olduğu anlaşılmaktadır. Bu çekişmenin olumsuz etkilerinin yanısıra, rekabet ve yarış ortamı daha çok ve titiz çalışmalara zemin hazırladığı için faydalı olmuştur.

Sehâvî, ömrünü bir çok eser telif ederek ve öğrenci yetiştirerek geçirmiştir.

Vefatı

H.885 yılından sonra, birkaç defa hacceden Sehâvî, bazan orada kalarak Mekke'de ikamet etmiştir. “ Sehâvî, h.896 yılında hacca gider.H.898 yılına kadar Mekke'de kalır sonra Medine'ye gider. Orada birkaç ay kalır ramazan orucunu tutar. Şevval ayında Mekke'ye döner. Daha sonra tekrar Medine'ye gidip vefat edene kadar orada kalır. H.902 yılının Şaban ayının 28. günü vefat eder. Pazartesi günü sabah namazından sonra cenaze namazı kılınır. İmam Malik'in kabrinin yanına gömülür”⁴³. Vefat tarihi miladi olarak 1497 yılına tekbül etmektedir⁴⁴. Hayatını verimli ve üretken bir ilim adamı olarak tamamlayan Sehâvî, ilmî miras olarak daha sonraki ilim taliblerinin istifadesine bir çok

³⁸ Suyûtî, age., (Abdullatif'in mukaddimesi), s.21.

³⁹ Age., s.20, 27

⁴⁰ Age., 19.

⁴¹ Şevkânî, age., I, 333.

⁴² Suyûtî, age., (Abdullatif'in mukaddimesi), s.17.

⁴³ İbnu'l- İmâd, Şezerât, VIII, 16-17.

⁴⁴ Bkz. Atıyyetullah., age., III, 280; Ferruh, Ömer, Meâlimu'l-edebe'l-arab3i fi'l-asri'l-hadîs, III, 891 ; Brockelmann, Carl, Geschichte der arabischen litteratur, Supplementband, I-II, Leiden, 1938, II, 31.

eser bırakmıştır. Bunlarla ilgili olarak da özlü bir değerlendirme yapmayı gerekli görmekteyiz.

Eserleri ve İlmî Kişiliği

“Beşikten mezara kadar ilim tahsili” esprisinin tipik bir örneği olan Sehâvî, geride bıraktığı eserlerle daha sonraki nesillere hizmetini devam ettirmektedir. Kaynaklarda kendisinden, imam, münekkıt, muhaddis, hafız, müverrih, fakîh olarak bahsedilen müellifin edebiyat, feraiz, matematik...gibi ilimlerle de meşgul olduğu, verilen bilgiler arasındadır⁴⁵. O, daha yirmi yaşını tamamlamadan (h.850'den) önce eser yazmaya başlamıştır⁴⁶. Zirikli, eserlerinin ikiyüz kadar olduğunu belirtmektedir⁴⁷. Abdulvehhab Abdullatif ise, eserlerinin dört yüz cildten fazla olup çoğunun hadis ve tarih alanı ile ilgili olduğunu belirtmiştir⁴⁸. Gerçekten Sehâvî'nin tespit edebildiğimiz eserleri gözden geçirildiğinde, çoğunluğunun hadis ve tarih ilmi ile ilgili olduğu görülmektedir.

Tarih ile doğrudan ilgili olan eserleri -içinde özetleme şeklinde olanlar dahil olmak üzere- yirmiye ulaşmamaktadır. Bazı hocalarının biyografileri ile hanefî, şafiî ve maliki alimlerin tabakâtı üzerine de eserler kaleme almıştır⁴⁹. Tarihle ilgili eserlerinden matbu olanlarından bir kaçına, tarihçiliği ile ilgili bir fikir vermesi için kısaca değinmek istiyoruz. El-İ'lân bi't-tevbîh li men zemme't-târîh adlı eseri, bir tarih usûlü olarak kaleme alınmış olup, tarihe bakış açısını ve tarihle ilgili öngördüğü prensipleri yansıtmaktadır. Bu eserine tarih kelimesinin nereden geldiği ile ilgili görüşleri aktararak başlar. Müslümanların, hicreti tarih başlangıcı saymaları ile ilgili rivayetlere yer verir⁵⁰ Eser incelenirken bazen okuyucu kendisini hadis usulü okuyormuş gibi hissetmektedir. Sufyan Sevrinin, ravilerin yalan söylemelerine karşı muhaddislerin tarihi kullandıklarını belirten sözünü, tarihin senet ve metinle ilgili olmak üzere ikiye ayrılabilceğini kaydet-

⁴⁵ Bkz. Gazzî, Necmüddin Muhammed b. Abdurrahman, Dîvânü'l-islâm, I-IV, (thk.Seyyid Kesrâvî Hasan), Beyrut, 1990, III, 97; Zirikli, Hayruddin, el'A'lâm kâmûsu terâcimi li eşheri'rricâl ve'n-nisa mine'l-arab ve'l-müstağribîn ve'l-müsteşrikîn, I-VIII, Beyrut, 1969, VII, 67 ; Kehhâle, Ömer Rıza, Mu'cemü'l-müellifîn terâcimü'l- musannifi'l-kütübi'l-arabiyye, I-XV, Beyrut, ts., X, 150.

⁴⁶ Bkz. Sehâvî, ed-Dav'u'l-lâmi', VIII, 15 ; Sehâvî, el-Mekâsîdu'l-hasene(Abdulvehhab Abdullatif'in mukaddimesi), s.21.

⁴⁷ Zirikli, age, VII, 67.

⁴⁸ Bkz. Sehâvî, age, s.21.

⁴⁹ Bkz. Yavuz, Adil, Sehâvî ve el-Mekâsîdu'l-hasene adlı eserinin tenkit ve tahlili, (basılmamış yüksek lisans tezi, Konya, 1993) s.60-71 ; Meşhur b. Hasan Âl Selman, ve Ahmed eş-Şukayrât, Müellefâtü's-sehâvî, s.48, 49, 51, 70, 72, 73, 90, 109, 134, 135, 143, 155.

⁵⁰ Sehâvî, El-İ'lân bi't-tevbîh li men zemme't-târîh, Beyrut, 1983, s.78-82.

mektedir⁵¹. Tarihçinin tarafsız ve adil olmasını, tanıttığı kimse ile arasında bir dostluk veya düşmanlığın olmamasını gerekli görmektedir⁵². Bu onun tarihçiliğinin hadisciliğinden etkilendiğini göstermektedir.

Vecîzü'l-*kelâm* fi zeyli târîhi düveli'l-islâm adlı eseri, Zehebî(748/1347)'nin Târîhi düveli'l-islâm'ına zeyl olarak yazılmıştır. Sehâvî eserine h.745 yılı olaylarını kaydederek başlamaktadır. İstanbul Köprülü kütüphanesi'ndeki nüshada en son (895/1490) yılının olayları zikredilmiştir. Halbuki Corci Zeydan ile Meydan Larousse Ansiklopedisinde verilen bilgiye göre, eser 1493(h.898) yılına kadar olan olayları anlatmaktadır⁵³. Yazma nüshanın sonunda bir eserde görülen bitiş ifadeleri olmaması kitabın yazma nüshasının son bölümünün eksik olduğunu göstermektedir.

Onun biyografî alanındaki en hacimli ve en önemli eseri ise şüphesiz h.IX. asır ricalini tanıtmak üzere kaleme aldığı *ed-Dav'u'l-lâmi'* li ehli'l-karni't-tâsi' adlı eseridir. Eser alfabetik olarak o asırda yaşayan alimleri ve önemli şahsiyetleri çeşitli yönleriyle tanıtır. Oniki cüz, altı mücellid halinde yayınlanmıştır. Onbir ve onikinci cüzler hariç diğerlerinde tanıtılan şahıslar numaralanarak kaydedilmiş olup 10.248 kişi tanıtılmıştır. Bu iki cüzde de biner kişi tanıtılmış olsa toplam olarak oniki bin kişinin tanıtıldığı söylenebilir. Eserin onikinci cildinde yine alfabetik olarak o asırda yaşayan kadınlar tanıtılmıştır. Mısır Amerikan Üniversitesi öğretim üyesi Huda Lütfi, eserin bu cildinde geçen bilgileri esas alarak, "XV. Yüzyıldaki müslüman kadınların ekonomik, tarihi ve sosyal durumları için bir kaynak olarak Sehâvî'nin Kitabı'n-nisa'sı" adlı bir makale yazmıştır⁵⁴. Şevkânî, "Sehâvî'nin *ed-Dav'u'l-lâmi'* den başka eseri olmasaydı bile bu eseri onun üstadlığının en büyük delili olurdu"⁵⁵ demektedir. *Ed-Dav'u'l-lâmi'*, h.IX. asır için en önemli biyografî kitabıdır.

Sehâvî, hadis ilimleri ile ilgili çeşitli eserler kaleme almıştır. Onun bu alanda yazdığı eserler hakkında bir fikir vermesi için bazılarını gruplayarak kaydedelim. Hadisleri derlemek üzere onbir tane kırk hadis çalışması yapmıştır⁵⁶.

⁵¹ Age., s.13.

⁵² Age., 73.

⁵³ Meydan Larousse Ansiklopedisi, I-XIII, İstanbul, 1979, (Sehâvî maddesi), XI, 125. Corci Zeydan, Târîhu'l-âdâbi'l-lugati'l-arabiyye, I-, Beyrut, 1973, III, 179.

⁵⁴ Lütfi, Huda, al_Sakhawi's kitab al-nisa as a source for the social and economic history of muslim women during the fifteen century A.D., The Muslim World, LXXXI, A.B.D., 1981, sy.II, s.104-124,

⁵⁵ Şevkânî, el-Bedru't-tâli', II, 186.

⁵⁶ Meşhur b. Hasan Âl Selmân, ve Ahmed eş-Şukayrât, age., 34-37.

Hocası Alem Bulkînî için yüz hadis ravisinden yüz hadis derleyerek bir risale kaleme almıştır⁵⁷. Hz Peygamber'in akrabalarına sevgi beslenmesi ile ilgili olarak, İsticlâbu irtikau'l-guraf bi hubbi akribai'r-rasûl zevi's-ş-şeraf⁵⁸ ile Tirmizî'nin Şemail'ine bir şerh⁵⁹ yazmıştır. Ayrıca Hz. Peygamberin doğumunu, hizmetçilerini, isimlerini ele alan eserler de kaleme almıştır⁶⁰. "Dünyanızdan bana kadın ve güzel koku sevdirdi"⁶¹, "Allah'ın adı anılarak başlanmayan her işin sonu gelmez(hayırla neticelenmez)⁶² gibi tek bir hadisin incelenmesini ele alan risaleler yazmıştır⁶³. "Evleniniz, çoğalınız, şüphesiz kıyamet günü, diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla övüneceğim"⁶⁴ hadisinin rivayet tarıklarının tespit etmek için bir risale yazmıştır⁶⁵. Bu tür başka çalışmaları da bulunmaktadır⁶⁶.

Düşman istilası, korku, hastalık ve kıtlık gibi musibetleri defetmek için belli hadis kitaplarının baştan sona kadar okunması bir gelenek haline gelmiş olup bu tür eser telif edenler olmuştur⁶⁷. Sehâvî de bu geleneğe uyarak Buhârî ve Müslim'in Sahih'leri ile Ebu Davud, Tirmizî, İbn Mace ve Nesâî'nin Sünenlerinin hatmini konu alan eserler kaleme almıştır⁶⁸. Nevevî'nin Erbaîn'indeki hadislerin tahririni yapmıştır⁶⁹. İbn Hacer'in Tahrîcü'l-ezkâr'ına bir tekmile kaleme almıştır⁷⁰. Darakutnî'nin İlel'ini ihtisar etmiştir⁷¹. İbn Hacer'in Lisânü'l-

⁵⁷ Age., s.144.

⁵⁸ Bağdatlı İsmail Paşa, Hediyetü'l-ârifin..., I-II, İstanbul, 1955, II, 219; Gazzi, Divanu'l-islâm, III, 98.

⁵⁹ Bağdatlı, age., II, 219; Gazzi, age., III, 98 Şevkânî age., II, 185; Meşhur b. Hasan, age., 44.

⁶⁰ Meşhur b. Hasan, age., 122, 127..

⁶¹ Hakim Neysabûrî, Muhammed b. Abdullah, el-Müstedrek ale's-sahihayn, I-V, Beyrut, 1406/1986, II, 160.

⁶² Ebu Davud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, Sünenü ebî dâvud, I-IV, Beyrut, 1414/1994, Edeb, 21(nr.4840); İbn Mace, Muhammed b. Yezid el-Kazvîni, Sünenü ibn mâce, I-II, Beyrut, 1415/1995, Nikah, 19(nr.1894)

⁶³ Bkz. Meşhur b.Hasan..., age., 54, 63.

⁶⁴ Ebu Davud, Nikah, 4(2050); İbn Mace, Nikah, 1(1846).

⁶⁵ Meşhur b. Hasan ..., age., 69.

⁶⁶ Bkz. age., 80-82. Sehâvî, el-Mekâsîdu'l-hasene'sinde bu şekilde tek bir hadisi konu edinen yirmi altı tane risalesine atıfta bulunmaktadır(bkz. El-Mekâsîdu'l-hasene, 38, 55, 72, 88, 153no ile incelenen hadislerde.)

⁶⁷ Bu tür eser örnekleri için bkz. Sandıkçı, Kemal, Sahih-i Buhari Üzerine Yapılan Çalışmalar, Ankara, 1991, 126-130.

⁶⁸ Bkz. Meşhur b. Hasan..., age., 52, 53, 110, 116, 136, 144..

⁶⁹ Sehâvî, Ed_Dav'u'l-lâmi', VIII, 16; Bağdatlı, age, II, 220 ;

⁷⁰ Sehâvî, age., VIII, 16; Gazzi, age, III, 100, Meşhur b Hasan..., age., 129.

⁷¹ Sehâvî, age, VIII, 16 ; Meşhur b. Hasan..., age, 59.

mîzân'ı üzerine bir zevaid yazmıştır⁷². Nevevî'nin et-Takrîb adlı hadis usulü eserine, Şerhu't-takrîb ve't-teysîr adıyla bir şerh yazmıştır⁷³. Onun meşhur olan hadis usulü eseri ise, Irakî'nin Elfiyye'sini şerhettiği Fethu'l-muğîs bi şerhi elfiyeti'l-hadîs adlı kitabıdır⁷⁴. Kütüb-i sitte'yi cem etmeye başlamışsa da ancak bir veya birkaç cilt yazabilmiş, bu çalışması yarım kalmıştır⁷⁵. Yine Kütüb-i sitte ile İmam Malik'in Muvatta'sının kendisine ulaşan senedlerini de bir risale halinde kaydetmiştir⁷⁶. Kendisine rivayetleri on râvi vasıtasıyla ulaşan hadisleri derlediği bir risalesi bulunmaktadır⁷⁷.

Sadece Sehâvî'nin hadis ilmi ile ilgili eser verdiği çerçeveyi bazı örneklerle belirlemeyi amaçlayan bu özet bilgi bize, hadis ilminin bir çok konusu ile ilgili kitap telif ettiğini göstermektedir. Eserlerinin tamamına göz atıldığında, tahmini olarak onların dörtte üçünün hadisle ilgili olduğu söylenebilir. Bu, kendisinin özellikle Hadis ilminde uzmanlaşmayı hedeflediğini göstermektedir.

Sehâvî'nin hadisle ilgili olan ve matbu olarak bulunan eserlerinden birkaçı hakkında kısa bilgi vererek, üslubuna işaret etmek istiyoruz. Irakî'nin Elfiyye'sini şerhettiği Fethu'l-muğîs'i hadis usulünün önemli kaynaklarından biridir. Sehâvî, bu eserinde önce Elfiyye'den 8-10 beyiti (aksamu'l-hadîs, esahhu kütübi'l-hadîs... gibi) bir başlık altında aktardıktan sonra onların şerhine geçer. Beyitleri kelime kelime alarak şerh eder. Eserin ilk cildi aksamu'l-hadîs konusuyla, ikinci cildi hadis tahammülü ne zaman sahih veya müstehap olur, konusuyla başlamaktadır. Bu eseri tahkik ederek yayınlayan Abdurrahman Muhammed Osman, alimlerin Irâkî'nin Elfiyye'sini şerhetmeye çalıştıklarını bunların içinde en iyi şerhin Sehâvî'nin eseri olduğunu belirtir⁷⁸. Ebu Gudde de bu eser için şu değerlendirmeyi yapmaktadır: Sehâvî, h. 9. asır alimlerinden olmasına rağmen, bu eser usul konularının çoğunda kaynak olmuştur. Onu, tarih, usul, fıkıh, rical, cerh- ta'dîl ve diğer hadis ilimlerinde okuyup okuttuğu,

⁷² Sehâvî, age., VIII, 18; Meşhur b. Hasan ..., age., 101.

⁷³ Sehâvî. Age., VIII., 16 ; Gazzi age., III, 99; Meşhur b. Hasan..., age., 104.

⁷⁴ Sehâvî, age., VIII, 16 ; Gazzi, age, III, 100 ; Şevkânî, age., II, 185; Meşhur b. Hasan ..., age, 117-121.

⁷⁵ Sehâvî., age., VIII, 19, Meşher b. Hasan..., age, 85.

⁷⁶ Bkz. Meşhur b. Hasan ..., age., 139.

⁷⁷ Kettânî, Muhammed b . Ca'fer, er-Risâletü'l-müstatrafe., İstanbul, 1986, s.101; Meşhur b. Hasan..., age, 110.

⁷⁸ Sehâvî, Fethu'l-muğîs şerhu elfiyet'l-hadîs, III.bs, Medine, 1968, (thk. A. Muhammed Osman'ın verdiği bilgi), s.3-4.

incelediği eserlerden topladığı ve üstadı İbn Hacer'den elde ettiği değerli bilgilerle doldurmuştur”⁷⁹.

Sehâvî, h.1. asırdan kendi yaşadığı h.9. asra kadar geçen sürede, rical hakkında değerlendirme yapan ve fikir ileri süren alimlerin biyografisini ele aldığı *el-Mütekellimûn fi'r-ricâl* adlı eserinde, ikiyüz on tane cerh ve ta'dîl alimini tanıtmaktadır. Bu alandaki müellifler ve alimler şüphesiz bunlardan ibaret değildir. Eseri Neşreden Ebu Guddê'nin de işaret ettiği gibi, Sehâvî'nin, Tirmizî, Ebu Cafer Tahâvî, İbn Kayyim gibi pek çok alimden bahsetmemesi, onun bu eserini kapsamlı bir çalışma olarak değil, muhtasar bir tanıtım için kaleme aldığını göstermektedir.

Sehâvî'nin *Tahrîcû ahâdîsi'l-âdilîn* adlı eseri, Ebu Nuaym(h.430)'ın *tergîb ve terhîb* konuları ile ilgili olan, senedsiz olarak derlediği kırk kadar hadis veya haberin tahrîcini yapmak amacıyla yazılmıştır. Sehâvî, hadislerin geçtiği kaynakları ve senedlerini verirken, bazan senedde yer alan ravinin cerh ve ta'dîl'i ile ilgili bilgiler de verir.⁸⁰ Eser Meşhur Hasan Selman'ın tahkiki ile yayınlanmıştır.

Sehâvî'nin matbu olarak bulunan bir başka eseri *el-Kavlu'l-bedî' fi's-salâti ale'l-habîbi's-şefî'* dir. Bazı samimi arkadaşlarının Hz. Peygamber(s.)'e salavat getirilmesi konusu ile ilgili bir eser yazmalarını istemeleri üzerine bu eserini yazdığını belirtmektedir⁸¹. Eser bablar halinde bölümlere ayrılarak kaleme alınmıştır. Birinci babda, Rasulullah(s.)'e salavat getirilmesini emreden rivayetler, ikinci babda, salavat getirmenin sevabı ile ilgili rivayetler, üçüncü babda, salavatı terketmekten kaçınılması ile ilgili rivayetler, dördüncü babda, getirilen salavatın Peygamber(s.)'e ulaşması ile ilgili rivayetler, beşinci babda ise belli vakitlerde salavat getirilmesi ile ilgili rivayetler derlenerek değerlendirilmektedir.

İbn Hacer gibi büyük bir hadiscinin en gözde talebesi olan Sehâvî, görüldüğü gibi hadis ilminin bir çok konusunda, kısmen tahrîc, telhîs, şerh gibi, çoğunlukla da telif türü eserler kaleme almıştır. Onu ilmî ehliyeti, bazı muasırları tarafından da takdir edilmiştir. Ömer b. Takıyyüddin b. Fehd, “ O, üstaplardan gördüklerimizin en faziletlisidir. Şam, Mısır ve diğer İslam ülkelerindeki hadis öğrencilerinin tamamı ve ben onun öğrencisi seviyesindeyiz. Bu

⁷⁹ Sehâvî, *el-Mütekellimûn fi'r-rica-âl*, (Ebu Guddê'nin mukaddimedede verdiği bilgi), s.91.

⁸⁰ Sehâvî, *Tahrîcû ahâdîsi'l-âdilîn*, (thk. Meşhur b. Hasan)Beyrut, 1408/1988., s.40, 41, ...

⁸¹ Sehâvî, *el-Kavlu'l-bedî'*, Beyrut, 1407/1987, s.5-6.

dönemdeki alimler arasında onun benzerini görmedim”⁸² demektir. İbn İmâd ise, onun cerh ve ta’dil ilminde otorite olduğunu belirtmektedir⁸³.

Oldukça geniş bir hadis bilgisine sahip olan Sehâvî, pek az eserin telif edilebildiği, halkın dilinde dolaşan hadisler konusunda da önemli bir eser kaleme almıştır. Günümüzde hâlâ başvuru kaynakları arasında yer alan bu eserinin incelenmesi, onun hadisciliğinin değerlendirilebilmesi açısından da büyük bir önem arz etmektedir. Şimdi de bu eserini çeşitli yönleriyle tanımaya çalışalım.

EL-MEKÂSIDU’L-HASENE

Konusu ve Yazma Nüshaları

El-Mekâsıdu’l-hasene halk dilinde hadis olarak nakledilen haberleri incelemek gayesi ile kaleme alınmıştır. Halk dilinde dolaşan hadisler sahih olandan mevzu olana, Hz Peygambere nisbet edilenden (merfu olandan), herhangi bir sahabiye, tabiiye, alime, sufiye veya bir tabibe ait olanına kadar oldukça çeşitlilik gösteren bir kültürel malzemeyi ihtiva etmektedir. Senet tenkidiyle beraber metin tenkidini de gerektirmesi sebebiyle bu alanda eser yazmak ciddi bir çalışmayı gerektirmektedir. Özellikle böyle kapsamlı bir alanda ilk eserleri yazmak ciddi uğraş gerektirecektir. Bu tasvir ile konunun çerçevesi yeterince tanımlandığı düşüncesi ile halk dilinde dolaşan hadisin (meşhur veya daha doğru bir ifade ile müştehirin) tanımına burada yer vermeye gerek görmüyoruz⁸⁴.

Halk dilinde dolaşan hadisleri değerlendirmek üzere ilk müstakil eser yazan Bedrüddin Muhammed b. Abdullah Zerkeşi(794/1392)’dir. O, et-Tezkira fi’l-ahâdisi’l-müştehirâ’sını, “ hadis bilgisi olmayan fakihlerin çoğu ile halkın arasında yayılmış olan hadislerin açıklanması amacıyla yazdığını” belirtmektedir⁸⁵. Kitabında daha önce bu alanda yazılmış bir esere atıfta bulunmaması bu alandaki ilk eser olduğunu teyit etmektedir. Bu Eserde toplam 222 adet hadis veya haber, ahkam, hikem, zühd, kasas ... gibi dokuz başlık halinde incelen-

⁸² Sehâvî, ed-Dav’u’l-lâmi’, VIII, 20; Ayderûsî, Muhyiddin Abdulkadir, Târîhu’n-nûri’s-sâfir an ahbâri’l-karni’l-âşir, Beyrut, ts, 21.

⁸³ İbn İmâd, age., VIII, 16.

⁸⁴ Konu ile ilgili bilgi için bkz. Hakim Neysabûrî, Marifetu ulûmi’l-hadis, Beyrut, 1986, 92, İbn Salah, Ulûmu’l-hadis, (thk.Nureddin İtr), Dımaşk, 1986, 265-266; İbn Kesîr, İhtisârü ulûmi’l-hadis, Beyrut, ts., 87; İbn Hacer, Nüzhetü’n-nazar, 3.bs., Medine, 1975, 23, 24.... Yavuz, Adil, Sehâvî ve el_Mekasıdu’l-hasenesi’nin tahlil ve tenkidi, s.84 -87.

⁸⁵ Zerkeşi, et-Tezkira fi’l-ahâdisi’l-müştehirâ, (thk. Mustafa Abdulkadir Ata), Beyrut, 1986, 25.

mektedir. Bundan sonra bu alanda ikinci olarak kaleme alınan kitap, *Sehâvî*'nin eseridir⁸⁶.

*El-Mekâsıdu'l-hasene'nin**-tespit edebildiğimiz kadarıyla dünya kütüphanelerinde toplam elliüç tane yazma nüshası bulunmaktadır. Bunlardan onyedisi Türkiye kütüphanelerindedir. Bu durum, istinsah tarihleri de dikkate alındığında eserin hem ülkemizde hem de dünyada belli ölçüde ilgi gördüğünü göstermektedir. *Mekâsıd'ı*, Ahmed b. Abdullah Menûfi(931/1525), ed-Durretü'l-lâmia adıyla ihtisar etmiştir. Abdurrahman b. Ali İbn Deyba'(944/1537) ise bazı ilaveler de yaparak *Temyüzü't-tayyib* adıyla özetlemiştir. Hadi b. Vezîr(985/1577) de, *Tahrîru'l-mekâsıdu'l-hasene* adıyla ihtisar etmiştir. Muhammed b. Abdalbaki Zürkânî(1122/1710) ise *Muhtasarü'l-mekâsıdu'l-hasene* adıyla ihtisar etmiştir⁸⁷. Bu genel bilgilerden sonra eserin muhtevası ile ilgili konulara geçebiliriz.

Muhtevası ve Kaynakları

Mekâsıd'da kaydedilen sıra numarasına göre 1356 hadis incelenmiştir. Ancak yapılan incelemede bunların içinde 191 tanesinin mükerrer olarak geçtiği, 406. sıraya da hiçbir hadis kaydedilmediği, 14 tane hadisin de hiçbir değerlendirme yapılmadan geçildiği dikkate alındığında, gerçekte eserde incelenen hadis veya haber sayısının 1150 olduğu anlaşılmaktadır.

Eserde incelenen hadislerden, 225 tanesinin(%17.40) *Sahihayn'da*, 441 tanesinin(%34.10) dört meşhur Sünen'de kalanının da diğer kitaplarda geçtiği görülmektedir. Tabii ki buradaki sayılarda, onların aynı anda birden fazla kaynağa bulunabildikleri gözardı edilmemelidir. Biraz daha genel olarak dağılıma bakıldığında incelenen hadislerin (mükerrer olanlar dahil olmak üzere) 882 tanesinin(%68.21) *Kütüb-i sitte'de*, 411 tanesinin(%31.79) diğer kaynaklarda geçtiği görülmektedir. Bu, bize halk dilinde dolaşan haberlerin içinde dikkate alınıp incelenmeyi gerektirecek seviyede sahih hadislerin olduğunu göstermektedir⁸⁸.

⁸⁶ Halkın dilinde dolaşan hadislerle ilgili yapılan diğer çalışmalar için bkz. Yavuz, Adil, age, 91-106.

* Bu eserin ismi bundan sonra çokca zikredileceği için kolaylık sağlamak amacıyla, ona *Mekâsıd* olarak atıfta bulunulacaktır.

⁸⁷ Bunlara ilaveten üç tane daha ihtisar çalışması olduğu belirtilmektedir. Bu ihtisar çalışmaları ile ilgili bilgi için bkz. Yavuz, age, 118-121.

⁸⁸ Bu haberlerin daha tafsilatlı olarak kaynaklara göre dağılımı için bkz. Yavuz., age, 123-126.

Eserin tertibinde, iki değişik düzenleme yapılmıştır. Mekasid'da, kendinden önce yazılan Zerkeşî'nin Tezkira'sından farklı olarak önce hadisler alfabetik bir sırayla incelendikten sonra, konularına göre onyedinci başlık altında tasnif edilmiştir. Müellif bunu, eserden her iki şekilde istifade imkanı sağlamak için yaptığını belirtmektedir⁸⁹. İncelenen haberler arasında sahih, hasen, zayıf ve mevzu olan birçok hadisin yanısıra atasözü, sufi sözleri gibi oldukça çeşitli haberler de vardır. Birkaç örnek vermek gerekirse şunlar sıralanabilir: İbrahim b. Ethem'e ait olan "Baskasına tabi ol, yönetici olma"⁹⁰, Hikmetli söz olduğu tespit edilen "Herkesi güvenmek acizliktir"⁹¹, bir atasözü olduğu tespit edilen "yılan, ancak yılan doğurur"⁹², bir batıl inanç olarak dolaşan "karga ve benzeri kuşların sesleri duyulunca, hayırdır inşaallah denilmesi"⁹³ gibi rivayetler, halk arasında çeşitli sözlerin hadis kabul edilerek dolaştığını göstermesi açısından düşündürücü ve bunların ele alındığı eserlerin yapacağı hizmeti göstermesi açısından önemlidir.

Eserde 43 tane alimin sadece isimlerine, 189 müellifin ise hem isimlerine hem de eserlerine atıfta bulunulmuştur. Atıfta bulunulan diğer müelliflere ait eserlerin adedi 314 tanedir. Atıfta bulunduğu kendi eserlerinin adedi ise 49 tanedir. Bu kadar eserin tek ciltlik bir eserde kaynak olarak kullanılması, eserin ciddi bir kaynak zenginliğine sahip olduğunu göstermektedir. Kitapta eserlere 1668 defa, sadece müellif isimlerine ise 2224 defa atıfta bulunulmuştur. En çok atıfta bulunulan eserlerde baş sırayı (incelenen hadislerin niteliğinin bir göstergesi olmak üzere) Taberani'nin Mucemleri (büyükten küçüğe sırasıyla, 89, 77, 71 defa) geçmektedir⁹⁴. Sehâvî eserini telif ederken, aktarılan haberleri belli bir metodla ele alarak değerlendirmiştir. Şimdi de onun eserindeki metodunu tespit etmeye çalışalım.

Haberleri İnceleme Metodu

Sehâvî, haberleri incelerken hadis kelimesinden sonra inceleyeceği haberi kaydeder. Bazen haberin metnini yazmadan (karpuz ve faziletleri hadisi gibi)

⁸⁹ Sehâvî, Mekasid, 27.

⁹⁰ Age., s.332(843.hadis)

⁹¹ Age., s.181(355.hadis)

⁹² Age., s.459(1300.hadis)

⁹³ Age., s.216(457.hadis)

⁹⁴ Atıfta bulunulan eser ve müelliflerin tamamının tafsilatlı dökümü için bkz. Yavuz, age., 131-142. Eserin baştan sonra incelenmesiyle tesbit edilen kaynak dökümü makalenin hacmini arttıracığı için yapılmamış, bunun yerine elde edilen genel sonuçların aktarılmasıyla yetinilmiştir.

atıfta bulunur⁹⁵. Hadisin veya haberin geçtiği kaynakları tespit etmeye çalışır, bazen ravileri inceler, daha sonra hadisin metniyle ilgili değerlendirme yapar. Genellikle önceki hadisçilerin görüşlerini nakleder. Zaman zaman aynı hadisin aynı kitaptaki farklı rivayetlerinde görülen değişik edâ sîgalarına dikkat çeker. 218.hadisi, Buhârî'nin Sahîh'indeki Tıp kitabında temrîz sîgasıyla (yüzkeru), icâre kitabında ise cezm sîgasıyla kaydettiğini belirtir⁹⁶.

Hadisin iki ayrı kaynaktaki rivayetini tek bir senedle veriyorsa lafzının kime ait olduğunu belirtir⁹⁷. Sehâvî kaynaklarda bir hadisi tespit edememişse bunu, (lem ekif aleyh), (lem ecidhu), (lâ a'rifuhû) gibi ifadelerle belirtir⁹⁸.

Sehâvî'nin incelediği hadislerin sıhhatiyle ilgili değerlendirmelerde bulunduğu da görülür⁹⁹. Aktardığı hadislerin senedinde gördüğü hataları tashih eder. Mesela, 216.hadisin Taberânî ve Deylemî'den gelen rivayetinin senedinde geçen Zeyd b. Eslem'de tashîf bulunduğunu, doğrusunun Zeyd b. Sâlim olduğunu belirtir¹⁰⁰.

Sehâvî, hadislerin sıhhatini tespitinde metin tenkidi yönüyle de hadisi inceler. “Mescidlere devam eden kimsenin iman sahibi olduğuna şehâdet ediniz” hadisini ele alırken, kaynağını ve senedini incelemeyen, “Allah'ın mescidlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe inanan ve namazı kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar ederler”¹⁰¹ âyetine işaret ederek, hadisin sıhhatine âyetle istihsâda bulunur.

İncelenen haber, ıstılahi anlamda hadis olmamakla beraber, manası bir gerçeği ifade eden söz olursa onları “kelâmun sahîh: doğru bir söz” gibi ifadelerle değerlendirir¹⁰².

Hadisleri açıklarken, kendisine ulaşan tecrübe ve gözlemlere yer verdiği de olur. Yahudilerin fırsat bulduklarında, müslümanları öldürmeyi düşüneceklerini anlatan 957. hadisi değerlendirirken şöyle demektedir: Bir olay sebebi ile bu hadis üzerinde konuşmuş ve Hanbeli kadılarından İzzuddîn Kinânî'nin bana

⁹⁵ Age., s.160 (296. hadis).

⁹⁶ Age., s.127.

⁹⁷ Age., s.125.

⁹⁸ Age., s.565., 1163, 1236.hadisler.

⁹⁹ Age., 20, 55, 110.hadisler.

¹⁰⁰ Age., s.127.

¹⁰¹ Tevbe (9) suresi, 18.

¹⁰² Sehâvî, age, s.181.

anlattığı, kendisi ile bir yahudinin arasında geçen bir olayı zikretmişim. O olay da bunu teyit etmektedir¹⁰³.

Herhangi bir ilmî değer taşımayan düşünceleri eleştirir.1243. hadisin izahında, Dünya'nın ömrü ve kıyametin ne zamana olacağı ile ilgili haberleri ve yorumları aktardıktan sonra, “ bununla beraber gerçek şudur ki, bu konu ile ilgili hakikati ancak Allah bilir” demektedir¹⁰⁴.

Sehâvî, “ İbadetlerin en faziletlisi, en zor olanıdır” hadisinin izahında, konudan uzaklaşarak, hasta ziyaretinin kısa olması meselesine girer ve onunla açıklamasını bitirir¹⁰⁵.

Hadisleri değerlendirirken çeşitli kaynaklardan yararlanır. İncelediği hadisle ilgili ayetlerden istifade eder.”Allah, mü'min kulunu ummadığı yerden rızıklandırır” hadisinin sıhhatini te'yid için istihsad olarak, “Kim Allah'tan korkarsa, Allah ona bir çıkış yolu verir ve onu ummadığı yerden rızıklandırır”¹⁰⁶ ayetini zikreder¹⁰⁷.

Sahabenin, sözlerini teyit için zikrettikleri ayetleri nakleder. “Bir zorluk, iki kolaylığa galip gelemez” hadisinin izahında, İbn Mes'ud'un, zorluk bir deliğe girse, mutlaka bir kolaylık gelip onunla beraber girer dedikten sonra, “Şüphesiz, her zorlukla beraber bir kolaylık vardır”¹⁰⁸ ayetini okuduğunu nakleder¹⁰⁹. Sehâvî, (sahabenin sözü arasında geçmesi gibi dolaylı olarak 14 tane, doğrudan 75 tane olmak üzere toplam) 89 tane ayetten, hadislerin te'yidi, desteklenmesi veya eleştirilmesi için eserinde istifade etmiştir.

Haberleri değerlendirirken en çok hadislerden yararlanır. Aynı hadisin, farklı senedle rivayeti varsa, senedi kaydettikten sonra, hadisi tekrar yazmak yerine, (misluh: aynısı) ifadesini kullanır¹¹⁰.Şayet hadislerin metinleri arasında biraz farklılık varsa (nahvuh: benzeri) ifadesini kullanır¹¹¹.

Sahabe kavli de, Sehâvî'nin kaynakları arasındadır. “Had cezalarını, şüpheli durumlarda uygulamayınız” hadisine şahid olarak, Hz. Ömer(r.a.)'in

¹⁰³ Age., s.368.

¹⁰⁴ Age., 439-440.

¹⁰⁵ Age., s.89.

¹⁰⁶ Talak Suresi(65), 2, 3.

¹⁰⁷ Sehâvî, age., 38.

¹⁰⁸ İnşirah Suresi(94), 6.

¹⁰⁹ Sehâvî, age., 342.

¹¹⁰ Age., 89, 92.

¹¹¹ Age., 85, 152.

“şüpheli durumlarda had cezalarını uygulama konusunda yanılmam, uygulayarak yanılmamdan bana daha sevimlidir” dediğini nakleder¹¹². Sehâvî eserinde, 58 ayrı hadisi incelerken 20 ayrı sahabeye ait 66 tane sahabe kavlini kullanmıştır. Bu onun sahabe kavlini hadis değerlendirmesinde yerine göre hucet olarak gördüğünü göstermektedir.

Alimlerin sözlerinden de hadisin anlaşılması için faydalanır. “ Yardımcı olunuz ki ecir kazanasınız” hadisin incelerken, İmam Şafîî'nin, yardımcı olmak mürüvvetin zekatıdır dediğini nakleder¹¹³. Belki de kendisi şafii bir alim olduğundan daha çok İmam Şafîî'nin sözlerine yer vermektedir..

Sehâvî'nin hadisleri değerlendirmek için yazdığı bu eserinde çokca şiir kullanması dikkat çekmektedir. Bazan tek hadisi incelerken üç dört şiir aktardığı olur¹¹⁴. “Dünya’da yaşamak için yeterli olan yiyeceğe razı ol. Ölen için azık çoktur” hadisini incelerken, Halil b. Ahmed’in buna yakın anlam taşıyan beyitlerini nakleder¹¹⁵. Yetmiş kadar hadisi incelerken toplam, 106 defa şiir alıntısı yapmaktadır. Halbuki, eserinde faydalandığı ayet sayısı(89 tane), bundan daha azdır. Bu garip bir tutum olarak görünmektedir.

Oldukça değişik malzemenin güzel bir uyumla kaydedildiği eser kendinden sonra bu alanda eser yazarlar için temel kaynaklardan birisi olmuştur. Bazı müellifler bunu açıkça dile getirmişlerdir. Eserin ilmî değerinin ortaya konulabilmesi için bunlara da kısaca değinmek gerektiğini düşünüyoruz..

Nureddin Ebu'l-Hasan Semhûdî(911/1505), el -Gummâz ale'l-lümmâz fi'l-mevzûâtî'l-meşhûrât adlı eserinde muasırı ve hemşehrisi olduğu iki önemli alimden biri olan Suyûti'nin bu alanla ilgili ed-Düreru'l-müntesira fi'l-ahâdîsi'l-müştehirâ'sına sadece dört yerde atıfta bulunmasına karşılık¹¹⁶, Sehâvî'ye ise yirmi defa ismen zikrederek, yirmidört defa da el-Mekasîd'a işaret ederek atıfta bulunmaktadır¹¹⁷. Bu o dönemde hadis ilminde Sehâvî'nin eserinin, daha önemli görüldüğü şeklinde de yorumlanabilir.

¹¹² Age., s.52.

¹¹³ Age., s.80.

¹¹⁴ Age., 100-101, 242.

¹¹⁵ Age., s.71.

¹¹⁶ Semhûdî, el-Gummâz ale'l-lümmâz, Beyrut, 1406/1986, s.163, 183, 206, 220.

¹¹⁷ Semhudi, age., s.57, 85, 144, 158....

Muhammed b. Tûlûn Salihî(h.953), eş-Şezra fi'l-ahadîsi'l-müştehra adlı eserinin, temelde üç kitaba (Sehâvî'nin el-Mekâsîd'ı, Suyûtî'nin ed-Düraru'l-müntesira'sı ile Zerkeşî'nin et-Tezkira'sına) dayandığını ifade etmektedir¹¹⁸.

En-Nevâfihu'l-atira fi'l-ahâdîsi'l-müştehra müellifi Muhammed b. Ahmed Carullah Safedî(h.1181) de eserinin mukaddimesinde, eserinin Suyûtî'nin ed-Düraru'l-müntesira'sı ile, el-Mekâsîd'ın Zûrkânî ve İbn Deyba' tarafından yapılan ihtisarlarına dayandığını ifade etmektedir¹¹⁹.

Keşfu'l-hafa' müellifi Aclûni(1162/1749) de, Mekâsîd'ı bu alanda yazılan en kapsamlı eserlerden birisi olarak kaydeder¹²⁰. Bazen Mekâsîd'a el-Asl diye rek, yaptığı alıntıya işaret ederken, bazen de işaret etmemektedir¹²¹.

Muhammed Beşir Ezherî(1325/1907), Tahzîru'l-müslimîn mine'l-ahâdîsi'l-mevzûa alâ seyyidi'l-mürselîn adlı eserinin neredeyse hemen her sayfasında, Sehâvî ya da Mekâsîd'a atıfta bulunmaktadır¹²². Onun eserindeki toplam atıfların sayısı ikiyüzü aşmaktadır.

Mekâsîd, alanında ikinci eser olarak kaleme alınmıştır. Ancak, ilk eser olan Zerkeşî'nin kitabında 222 tane haber ele alınmasına karşılık, Sehâvî'nin eserinde ele alınıp incelenen haber sayısı, bunun neredeyse altı katıdır. Sehâvî, kitabını hem alfabetik hem de konu tasnifini gözeterek telif ettiği için eseri, et-Tezkira'dan daha kullanışlıdır.El-Mekâsîd, yukarıda da ifade edildiği gibi kendinden sonra yazılan (aralarında rekabet olan Suyûtî'nin eseri hariç) eserlerin çoğuna birinci dereceden kaynaklık etmiştir. Suyûtî'nin, el-Mekâsîd'dan bahsetmemesi ve faydalanmaması da muhtemelen aralarındaki rekabetten kaynaklanmıştır.

Sonuç

Sehâvî, Mısır'da, bu coğrafyanın ilmî açıdan oldukça verimli bir döneminde yetişmiş, Hadis tarihinin büyük alimlerinden biri olan İbn Hacer Askalnî'nin en önemli talebesi olarak kabul edilmiştir. Elde ettiği bilgileri, ikiyüzden fazla eser telif ederek sonraki nesillere emanet etmiştir. Telif ettiği

¹¹⁸ Salihî, Muhammed b. Tulûn, eş-Şezra..(thk. Kemal b. Besyûnî Zağlûl), Beyrut, 1403/1993, s.17.

¹¹⁹ Muhammed b. Ahmed Safedî, en-Nevâfihu'l-atira..., (thk.Muhammed Abdulkadir Ata'), Beyrut, 1412/1992, s.11.

¹²⁰ Aclûni, İsmail b. Muhammed, Keşfu'l-hafa' ..., I-II, Beyrut, 1988, s.8.

¹²¹ Bkz. Age., I, 15, 18, 19, 21, 25, 29...(7, 17, 21, 35, 39...hadisler)

¹²² Muhammed Beşir Ezherî, Tahzîru'l-müslimîn, (thk. Fevâz Ahmed Zümerlî), Beyrut, 1406/1985, s. 77, 78, 79....

eserler hadis ve tarih ilimlerinde yoğunlaşmıştır. Eserlerinin yaklaşık olarak dörtte üçünün hadis ilmi ile ilgili olması, onun kendisini hadiste uzmanlaşmaya adanmış olduğunu göstermektedir. Bu yönü, muasırları tarafından da takdir edilmiştir.

Oldukça çok miktardaki kaynaktan istifade eden ve Hadis ilminin imkanlarını elinden geldiğince değerlendirmeye çalışan Sehâvî, hadis ilmindeki birikimini el-Mekâsîd'ı kaleme alırken büyük bir maharetle kullanmıştır. Bununla beraber, büyük oranda nakillere yer verilen bu önemli çalışmada müellifin incelediği hadislerin çoğunda, ulaştığı kanaati zikretmemesi dikkat çekmektedir. Böyle bir eserde yer verilen şîir sayısı da, eserin muhtevasına pek uyum göstermemektedir. Yalnız bunlar eserin kıymetine gölge düşürecek boyutta değildir. Eser, alanında kendinden sonra kaleme alınan kitaplar için bir kaynak olduğu gibi, günümüzde de hâlâ istifade edilen önemli bir kaynak olma özelliğini korumaktadır.

